

Motion till riksdagen 2020/21:3753

av **Juno Blom m.fl. (L)**

med anledning av prop. 2020/21:35 Regelbundna överväganden av vårdnadsöverflyttning och särskilda lämplighetskrav för offentliga biträden

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att vårdnadsöverflyttning ska övervägas tidigare än efter tre år om detta bedöms vara till barnets bästa och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om tydligare reglering av att socialnämnden ska göra överväganden oftare än var sjätte månad när barnets situation kräver det och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om lämplighetskraven på det offentliga biträdet för barnet eller den unge i LVU-mål och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Sverige är ett land fullt av möjligheter för de flesta barn som växer upp här. Uppfattningen att barnet är en individ och medborgare har vunnit större gehör i Sverige än i de flesta andra länder. Liberaler har spelat en viktig roll för att steg för steg driva på för sociala reformer som ökar barns frihet: från rätt till skola och förskola till hård kamp mot barnmisshandel och hedersförtryck. För att utsatta barn ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter krävs det att vuxenvärlden tar sitt ansvar.

Liberalerna har i och för sig inget att erinra mot de förslag som läggs fram i propositionen. Dessa förslag är dock långt ifrån tillräckliga för att ge barn som är långvarigt placerade i familjehem trygga uppväxtvillkor. Vi är kritiska till att regeringen avvisar vissa ytterligare lagförslag som enligt vår mening är nödvändiga steg i en

fortsatt förstärkning av lagstiftningen, och vi vill också ha en bred reformering av hela lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU).

Barn är inte föräldrarnas ägodelar. Barnets rätt till trygghet, omvårdnad och kärlek måste alltid sättas främst. Om inte föräldrarna förmår att göra detta så är det politikernas och myndigheters ansvar.

Det behövs ett perspektivskifte för att komma åt utsatta barns maktlöshet i förhållande till vårdnadshavare. Barn som tidigt i sitt liv placeras i familjehem har särskilt stora behov av att få en trygg bas, och det är vår skyldighet att se till att barnet får det. Barnets behov av omvårdnadsmässig stabilitet gör att en s.k. uppväxtplacering, där barnet får växa upp i det familjehem barnet har knutit an till, i många fall är det bästa för barnet. I sådana situationer blir vårdnadsöverflyttning och i vissa fall även adoption aktuell.

Det behövs en skärpt lagstiftning som ska stärka barnrättsperspektivet. I den här motionen utvecklar vi en rad förslag som ska stärka barns rättigheter vid placeringar och för att underlätta för fler vårdnadsöverflyttningar när barnets vårdnadshavare uppenbart saknar förutsättningar att erbjuda trygga uppväxtförhållanden.

Barn ska vara trygga och tillåtas växa som individer och utvecklas för att kunna ta ansvar för sig själva, sina medmänniskor och sin omgivning. Lika självklart är det att politiken ska utformas i enlighet med Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen. FN:s kommitté för barnets rättigheter har uttryckt oro över kommunala och regionala skillnader i genomförandet av barnkonventionen i Sverige. Denna bild framkommer även i Bris rapport 2019 om barns utsatthet i Sverige, som ger en fördjupad bild av de svåra livsförhållanden som många barn i vårt land växer upp under.

En stärkt socialtjänst för utsatta barn

När föräldrar inte förmår att ta sitt föräldraansvar har kommunernas socialtjänst det yttersta ansvaret för att se till att barn som far illa får skydd och stöd. Behovet av kvalitetsförbättringar gällande socialtjänstens insatser och vård utifrån barnets individuella behov är väl dokumenterat och har också uppmärksammats i flera utredningar, tydligast i Utredningen om tvångsvård för barn och unga (SOU 2015:71). Trots att behovet av och förslagen om kvalitetsförbättringar i samhällsvården är stora har regeringen ännu inte tagit det helhetsgrepp på lagstiftningen som är nödvändigt. I stället fortsätter regeringen att i den nu aktuella propositionen föreslå partiella justeringar. Vi konstaterar att det nu är mer än fem år sedan Utredningen om tvångsvård för barn och unga föreslog en ny lagstiftning om tvångsvård för barn och unga. Utredningens förslag skulle innebära ett stärkt barnrättsperspektiv och en ökad rättssäkerhet för barn i samhällets vård och särskilt för dem som behöver tvångsvård. Det är angeläget att lagförslaget bereds skyndsamt.

Liberalerna föreslår därför ett antal åtgärder för att uppnå kvalitetsförbättringar och stärka barnens rätt. Det handlar om följande:

1. inför tydliga mål och krav för tvångsvården i LVU samt omarbete lagen för ökad tydlighet och begriplighet
1. inför ett större urval av möjliga insatser utifrån både SoL och LVU
2. utveckla stödet till samhällsvårdade barn i skolsituationen samt stärk tillsynen
3. utveckla system för utvärdering av samhällsvården.

Vi utvecklar detta närmare i vår barnrättspolitiska motion 2020/21:3275.

Därför bör LVU kompletteras med bestämmelser som särskilt anger att vården ska vara trygg och säker, ändamålsenlig och präglad av kontinuitet. Vården ska ges med omtanke och bygga på respekt för barnets eller den unges människovärde och integritet samt med aktning för barnets eller den unges person och egenart. Vården ska ges utifrån en helhetssyn och bedrivs i samverkan med andra berörda samhällsorgan. Vården ska planeras och utformas utifrån barnets behov och inte utifrån ett föräldraperspektiv. Vi kan inte låta föräldrarätten väga tyngre än ett barns trygghet och stabilitet. Barn ska inte ses som föräldrars ägodelar.

För Liberalerna är det centralt att barnets bästa ska vara avgörande vid prövningen av huruvida vård i familjehem kan upphöra, och att det vid överväganden gällande såväl återflytt som vårdnadsöverflyttning bl.a. ska fästas särskilt avseende vid barnets inställning och om barnet sedan låg ålder eller under lång tid har vårdats i familjehemmet. Återföreningsprincipen ska inte ska gälla om det inte är det bästa för barnet. Lagstiftningen bör förtydligas på denna punkt.

Detta leder till att vårdnadsöverflyttning i många fall är till det bästa för barnet. När så är fallet skapar det också större trygghet för barnet och bättre uppväxtförhållanden. Att omhänderta ett barn för vård enligt LVU är ett av de mest ingripande beslut som samhället kan fatta, i förhållande till både barnet och dess föräldrar. Det är bl.a. mot den bakgrunden anmärkningsvärt att lagen i sin nuvarande utformning inte innehåller några bestämmelser med tydliga mål och krav för de insatser eller den vård man beslutar om. Det torde vara en grundläggande fråga om rättssäkerhet att såväl barnet som dess föräldrar kan utläsa av lagen vad man har rätt att kräva av beslutade insatser. Tydliga mål för de åtgärder som man beslutar om är en förutsättning för en effektiv tillsyn och ett fungerande system för uppföljning och utvärdering. Därför bör LVU kompletteras med bestämmelser som särskilt anger vårdens och insatsernas mål, krav och uppföljning.

Tidigare överväganden om vårdnadsöverflyttning

I propositionen föreslår regeringen att socialnämnden ska vara skyldig att årligen göra överväganden om vårdnadsöverflyttning när den unge har varit placerad i samma familjehem under tre år. När ett barn har placerats i familjehem ska socialnämnden enligt socialtjänstlagen överväga överflyttning av vårdnaden när en placering har pågått i mer än tre år. Om barnet har placerats i mycket ung ålder eller om föräldrarnas förmåga att ta hand om sitt barn är mycket liten skulle det öka barnets trygghet. Liberalerna menar att lagstiftningen behöver ses över så att socialnämnden oftare överväger vårdnadsöverflyttning i ett tidigare skede än efter tre år, om omständigheterna är sådana att det ter sig uteslutet att de ursprungliga vårdnadshavarna kommer att ha förutsättningar att ge barnet trygga uppväxtförhållanden.

Skälen för att genomföra en vårdnadsöverflyttning måste förtydligas i lagen. Barnrättsperspektivet ska genomsyra varje beslut. I fall där det är helt uppenbart att barnets vårdnadshavare långsiktigt saknar förutsättningar att kunna ge barnet en trygg uppväxt bör det således i fler fall än i dag bli aktuellt med vårdnadsöverflyttning.

Adoption

Vi instämmer i Barnombudsmannens bedömning (s. 17 i propositionen) att s.k. öppen adoption också ska övervägas jämte vårdnadsöverflyttning när barnet har varit placerad

i familjehem i minst tre år. Även sådana överväganden behöver ske utifrån ett tydligt barnrättsperspektiv och utgå från vad som är till det enskilda barnets bästa. Vi konstaterar även att Socialstyrelsen har ett pågående uppdrag att genomföra kunskaps- höjande insatser inom familjehemsvården om bl.a. nationella adoptioner för att stärka tryggheten och stabiliteten för familjehemsplacerade barn. Det är viktigt att adoption ska kunna vara en möjlighet i de fall då detta otvetydigt skulle ge barnet tryggare rättsliga förutsättningar för goda uppväxtvillkor och anknytning till de vuxna som barnet ser som sina föräldrar.

Socialtjänstens uppföljning av enskilda barnärenden behöver stärkas

Liberalerna är kritiska till att regeringen inte föreslår några ändringar i socialtjänstlagen och lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga gällande hur ofta socialnämnden ska överväga om vården behövs och hur den bör inriktas och utformas. Enligt nu gällande lagstiftning ska sådana överväganden ske minst var sjätte månad, en reglering som enligt regeringen ska bestå.

Lagen hindrar visserligen inte socialnämnden från att göra överväganden oftare, men i en arbetspressad situation i socialtjänsten kan minimigränsen alltför ofta bli normerande även i de fall när det skulle behöva göras överväganden oftare.

Att utvärdera effektiviteten av olika insatser och förbättra sina arbetsmetoder är en grundförutsättning i allt förbättringsarbete. Detta gäller också för socialtjänsten när det gäller att följa upp varje enskilt barnärende. Kontinuerlig kontakt och uppföljning behövs under hela insatser. Under en pågående insats behöver kontinuerlig uppföljning ske där barnets helhetsituation bedöms.

Till skillnad från regeringen anser vi att det behövs en tydligare reglering av att socialnämnden, när barnets situation kräver det, kan behöva göra överväganden betydligt oftare än de sexmånadersintervall som i dag är regel. En större flexibilitet behöver finnas för hur ofta överväganden sker.

I samband med detta bör det också göras en utvärdering av ändringen gällande antalet besök en socialsekreterare ska göra under ett år för ett barn som är placerad. Tidigare var det fyra gånger per år enligt Socialstyrelsens föreskrifter, men detta ändrades till att antalet besök ska anpassas efter barnets behov. Här finns det en risk att det blir utifrån vad som blir bäst för socialsekreteraren och inte barnet.

Detta är naturligtvis särskilt viktigt i samband med överväganden om vårdnadsöverflyttning, men samma behov gör sig gällande då det blir aktuellt att överväga återplacering till barnets vårdnadshavare. Konsekvenserna av att barnet återplaceras med sin förälder ska då utvärderas utifrån barnets aktuella situation och förälderns förutsättningar, och vägas mot de konsekvenser det skulle få att låta barnet stanna kvar i en familjehemsplacering eller annan boendeform i socialtjänstens regi. Det behöver även finnas möjlighet till uppföljning av de fall då en utredning avslutats utan åtgärd.

Drogtester för vårdnadshavare till barn som är omhändertagna

Många barn som blir långvarigt placerade i familjehem på grund av föräldrarnas omsorgssvikt har vårdnadshavare med allvarligt och långvarigt missbruk. För att prioritera barnets behov av skydd och trygghet behöver socialtjänsten ha möjlighet att

ställa upp villkor om obligatoriska drogtester inför prövning av umgängesärenden, i samband med umgänge och även i de situationer då vårdnadshavaren gör en hemtagningsbegäran eller då det blir aktuellt att överväga en vårdnadsöverflyttning. Detta är i många fall nödvändigt för att socialtjänsten ska kunna bedöma vilka förutsättningar det finns för barnet att under trygga former ha umgänge med vårdnadshavaren eller för att bedöma vårdnadshavarens förutsättningar att på längre sikt erbjuda barnet trygga villkor.

Ökat stöd efter vårdnadsöverflyttningar

När ett familjehem tar över vårdnaden upphör den formella kontakten med socialtjänsten. Det tidigare familjehemmet, nu vårdnadshavarna, får inte längre socialtjänstens hjälp med kontakter med t.ex. sjukvården, barn- och ungdomspsykiatri eller barnets föräldrar eller i vårdnadstvister. Det gör vårdnadsöverflyttning till ett stort och svårt steg som få vågar fatta beslut om. Socialtjänstens stöd och tillsyn bör fortsätta också efter en vårdnadsöverflyttning.

Barns rätt till offentligt biträde

Regeringen föreslår att särskilda lämplighetskrav ska ställas på det offentliga biträdet för barnet eller den unge i LVU-mål. Det är viktigt att dessa lämplighetskrav innefattar både det juridiska perspektivet och förmågan att kommunicera med barnet eller den unge på hans eller hennes nivå samt att samverka med nödvändiga aktörer i barnets omgivning.

Som framgår av Liberalernas barnrättspolitiska motion vill Liberalerna också i andra avseenden stärka barnets rätt till eget ombud i mål som rör barnet. Detta gäller bl.a. ärenden om vårdnadstvister enligt föräldrabalken, där barnet borde ha rätt till eget ombud som för hans eller hennes talan och tillvaratar barnets rättigheter under processen.

Det är viktigt att ombud som för barnets talan har den kompetens som krävs för att kunna möta barns individuella behov. Det krävs insikt om hur det är att vara barn i olika livssituationer och hur detta påverkar barnets utveckling. Det är också viktigt att det finns kunskap om andra aktörers ansvar när det gäller barn och hur samverkan mellan dessa aktörer kan stärkas för barnets bästa. För att barn ska känna tillit till dessa aktörer måste det finnas kompetens kring hur man bemöter barn, hur tillitsfulla relationer skapas och säkerställs samt hur man försäkrar sig om att barn kommer till tals.

Särskilda domstolar med barn- och ungdomskompetens

Vi vill ha särskilda ungdomsdomstolar som ska döma i mål som kräver särskild barn- och ungdomskompetens. Det gäller t.ex. vårdnadsärenden och andra familjerättsliga mål där barn är inblandade samt brottmål där barn och unga under 18 år är målsägande eller åtalade. Vi utesluter inte att även förvaltningsrättsliga mål som LVU-ärenden skulle kunna prövas vid en sådan domstol, något som dock kräver särskilda överväganden. Ungdomsdomstolar behöver inte vara särskilda domstolar utan kan utgöra särskilda avdelningar vid större tingsrätter.

Uppföljning efter avslutad samhällsvård

Prognoserna för hur livet utvecklas är ofta sämre för barn och unga som befunnit sig i samhällsvård än för barn och unga generellt.

Uppföljningen av hur det gått för barnet efter att en placering har avslutats måste förbättras. Utredningen Framtidens socialtjänst föreslår en tidsgräns på sex månader. Detta är alldeles för kort med tanke på att många av de barn och unga som blivit placerade har en utsatt situation där i många fall riskfaktorer kvarstår. Det behöver finnas betydligt bättre möjligheter för socialtjänsten att följa upp situationen för tidigare placerade unga även på längre sikt. Utan några jämförelser i övrigt kan det dras en parallell till hälso- och sjukvården, där uppföljningen i vissa fall kan pågå i årtal efter avslutad behandling om detta bedöms viktigt för den enskilde. Vi är övertygade om att det på motsvarande sätt kan gå att åstadkomma en långtidsuppföljning med respekt för den enskildes integritet även inom socialtjänsten.

Även på det strukturella planet behövs tydligare uppföljning. Vi anser att Myndigheten för vård- och omsorgsanalys bör se över hur både uppföljningar och överväganden genomförs och vilka ytterligare förändringar som behövs. Det är viktigt att samhället får en bred kunskap om evidensbaserade insatser och vård av barn inom LVU. Myndigheten har på eget initiativ utarbetat ett förslag till ett sådant system. Förslaget överlämnades till regeringen för en tid sedan, men dessvärre har ännu inte några initiativ tagits från regeringens sida.

Juno Blom (L)

Lina Nordquist (L)

Maria Nilsson (L)

Christer Nylander (L)

Allan Widman (L)

Johan Pehrson (L)

Gulan Avci (L)

Mats Persson (L)